

POVZETKI PREDAVANJ

Vlasta Mlakar

Gozd in drevesa v etnobotaničnem izročilu na Slovenskem

Gozd je v življenju naših prednikov prisoten v najrazličnejših oblikah gospodarskega, družbenega in duhovnega življenja. Iz tesne bivanjske povezanosti z gozdom in naravo so se razvile tudi družbene in obredne oblike v načinu življenja in kulturi Slovencev. Tradicionalna znanja o gozdu nam razkrivajo, kako popolno je bilo nekoč gmotno in duhovno sožitje človeka z naravo, iz katerega sta se stkali neprecenljiva modrost in bistrournost življenja. Gozd je že od pradavnine pomemben gospodarski prostor. Les je (bil) najpomembnejši gradbeni in surovinski material za ljudsko stavbarstvo, z lesom je povezan razvoj številnih gospodarskih dejavnosti in domačih obrti, gospodarjenje z gozdom pa zajema tudi nabiralništvo. Drevesa človeku nudijo mnoge tuzemske koristi, najstarejše in z ljudskim verovanjem povezane pa so bajeslovne predstave o gozdu in drevesih. V različnih kulturah sveta je drevo eden najbolj razširjenih simbolov, ki se nanašajo na idejo kozmosa. Slovenci smo za svoje sveto drevo izbrali lipo, vera v skrivnostno moč gozda in svetost nekaterih dreves pa je tisočletja stara dediščina naše dežele in njenih ljudi.

dr. Robert Brus

Drevesne vrste na Slovenskem – naravna in kulturna dediščina

Pomembna značilnost gozdnih ekosistemov je velika biološka raznovrstnost, ki jo v Sloveniji močno podpira tudi veliko bogastvo avtohtonih drevesnih vrst. Teh je v slovenskih gozdovih okrog 70 in po deležu v lesni zalogi so med njimi najpomembnejše navadna smreka, navadna bukev in navadna jelka. Drevo je človeku od nekdanj predstavljal simbol življenja in je zaradi svoje dolgoživosti edino živo bitje, ki povezuje človeške generacije. Izjemna drevesa pri ljudeh zbujajo občudovanje in spoštovanje, pogosto so tudi predmet umetniškega upodabljanja. Pri drevesni naravni dediščini se Slovenija postavlja z nekaj tudi v evropskem merilu izjemnimi drevesi, kar je posledica naše naravovarstvene tradicije. Ta traja že vsaj od leta 1892, ko je deželna vlada za Kranjsko zavarovala prvo tiso. Register drevesnih naravnih vrednot Slovenije vsebuje popis naše najpomembnejše drevesne dediščine, katere glavni predstavniki bodo predstavljeni v predavanju.

Pavel Medvešček Klančar

Med nebom in zemljo – drevesa v staroverskem čaščenju

Drevo je bilo eno od temeljev ter središnji element predkrščanskega verovanja in življenja v srenji. O drevesih je ohranjenih veliko pripovedk, ena izmed njih pa govori o drevesu, ki povezuje zemljo z nebom, kar človeku omogoča stik s prasilo Nirkmano, katera je ustvarila vsa svetišča v naravi. Staroverci so verjeli, da je drevo živ in čuteč organizem, zato so ob pomembnem drevesu, ki je

iznenada usahnilo, opravili poslovilni obred. Izgubo svetega drevesa so doživljali kot potres, ki jim je zamajal srenjo in širšo hosto. V starodavnem verovanju naših prednikov so imeli poseben pomen 'krepuniki', ki so rastle na vrhu velikih skal in se jih ni smelo posekati. Ker morajo korenine takega drevesa poiskati stik z zemljo skozi razpoke v skali, je bilo tako drevo simbol vztrajnosti in skromnosti. Poznali in častili so tudi 'blistava' drevesa, ki so imela nenavadne izrastke, bule ali skrivenčena debla in veje. Na vseh pomembnih vzpetinah pa so imeli določeno število dreves, ki so jim rekli 'vrhini' in so jih imeli za brate svetega drevesa. Mimoidoči so se ob njih zadrževali, jih objemali in se z njimi pogovarjali, saj so bili prepričani, da bo njihove prošnje slišalo tudi sveto drevo. Danes žal ne poznamo niti enega svetega drevesa. Nekatera so padla pod sekiro nestrpnežev, s poseko gozdov pa so jih v zadnjih sto letih dokončno iztrebili.

Jurij Kunaj

Pravi čas za posek lesa – stara in sodobna znanja

Na slovenskem podeželju je med starejšimi poznavalci gozdarstva še danes živo ljudsko izročilo o 'pravem' času za posek lesa. Pri poseku lesa so se naši predniki ravnali po vremenu, letnih časih in zlasti po pravilih luninega koledarja. V skladu s tradicionalnimi pravili, ki se na mlajše rodove prenašajo z ustnim izročilom, naj bi imel les, posekan ob 'pravem' času posebne oziroma izjemne lastnosti. Tak les se ne krči, ne poka, je trden in trajen, vodoodporen, celo ognjevzdržen, odporen proti škodljivcem in zunanji vplivi. V predavanju bo predstavljena raziskava, v kateri se je preverjalo obstoj in verodostojnost tradicionalnih pravil, ki določajo čas in postopke poseka lesa. Ohranjeno izročilo je bilo zbrano pri poznavalcih lesarske obrti in gozdarstva, ki se ukvarjajo s posekom in predelavo lesa na tradicionalen način, in sicer na treh gozdnogospodarskih območjih: Kozjansko, Tolminsko, Selška dolina, zbrane informacije pa so bile ovrednotene na podlagi obstoječih primerljivih znanstvenih dognanj v lesarstvu.

dr. Žiga Zwitter

Agrarne rabe gozdov v zgodnjem novem veku in njihov vpliv na krajino

V zgodnjem novem veku so bile agrarne rabe gozdov zelo razširjene, čeprav ne povsod prisotne. Gozdovi so predstavljali vir krme (mdr. gozdna paša, vejniki, seno iz redkih listnatih gozdov, želod in žir), vir stelje (mdr. listja, smrekovih vej, katerih uporaba za steljo je dokumentirana že pred veliko antropogeno razširitvijo smreke v 19. stoletju) in območja občasnih požigalniških njiv; požigalništvo je bilo v zgodnjem novem veku bolj razširjeno, kot je bilo znano še pred kratkim. Predstavljene agrarne rabe so prek neposrednih vplivov na prsti in rastje bistveno vplivale na ekosisteme. Vodile so v spremembe vrstne sestave gozdov in pomembno prispevale k ustvarjanju in ohranjanju bolj odprtih krajin od današnjih. Nekateri načini rabe, za katere bi pomislili, da so gozdove

uničevali, so v resnici zagotavljali dolgoročno obnavljanje in ohranjanje gozdne združbe, ki pa je bila bistveno drugačna od naravne.

Barbara Sosič

Les v tradicionalnih rabah in načinih življenja

Vsestransko izkoriščanje gozdnega bogastva, zlasti lesa in izdelovanje lesenih predmetov za vsakdanjo rabo v gospodinjstvu in v kmečkem gospodarstvu je bilo nekdanj nujna in obenem možnost dodatnega vira zaslužka, ponekod celo preživetja. Življenje z gozdom in prepletanje obrtnih veščin in znanj, povezanih z obdelavo in rabo lesa ter načinom življenja, predstavlja enega najbolj zanimivih pojavov zgodovinskega razvoja obrtništva, ki v današnjem času ponekod še sobiva ob industrijski proizvodnji. Sprehod skozi različne z lesom povezane obrti nas bo popeljal v nekdanj predvsem z naravo povezanim načinom življenja, ki se je odvijal v kmečkih domovih, ob delu na polju ter pri živini, omogočal ljudem potovanje in prevažanje tovorov. Seznanili se bomo z nekaterimi zanimivimi predmeti in prometnimi sredstvi, ki jih hranimo v muzejskih zbirkah. Ob nekaterih še živih tradicionalnih obrteh bomo iskali njihov pomen in vrednost v današnjem načinu življenja.

dr. Franc Pohleven

Obnovljivi gozdni viri – pomen predelave in rabe lesa za človeka in okolje

Les je bil tisočletja sopotnik človeka, kar velja tudi za naše prednike. Tako kot je bil dragocen nekoč, postaja pomemben tudi danes, ko se soočamo z onesnaževanjem okolja in podnebnimi spremembami. Od vseh gradiv je les najbolj trajnosten material, saj omogoča ohranjati življenjski standard in tehnološki razvoj z najmanj škodljivim vplivom na naravo. Za gradnjo objektov in proizvodnjo izdelkov iz lesa je potrebno najmanj energije, saj les ustvarja sonce iz CO₂, v času uporabe pa lesni izdelki CO₂ skladiščijo. Lesni proizvodi v največji možni meri pripomorejo k znižanju emisije toplogrednih plinov in normalizaciji podnebja ter pomenijo prihodnost za človeštvo, zato je pomen predelave in rabe lesa danes mnogo večji kot kdaj koli prej. Predelava lesa bo lahko zaživela le, če bomo povečali uporabo lesenih izdelkov. V ljudeh in družbi nasploh bi morali vzbudili pozitiven odnos do lesa, da bi se ljudje bolj množično odločali za nakup izdelkov in objektov iz lesa. Po Sloveniji že deset let organiziramo prireditve Čar lesa, katerih namen je ozaveščati javnost o smotrni rabi lesa.

dr. Vito Hazler

Les in stavbna dediščina

Še danes velja premisa, da je okolje ustvarilo človeka, zlasti skozi prizmo evolucije človeštva, ko se postavlja vprašanje, s čim so naši pradedni predniki netili ogenj? Vse arheološke raziskave potrjujejo, da je bil les prvobitno gradivo za izboljševanje in razvoj kulture bivanja, kakršnega je razvijal človek. Lesa še

zdaleč ni uporabljal zgolj za kurjavo, temveč ga je prepoznal kot izvrstno gradivo za izdelavo najrazličnejših orodij, gradnjo bivališč, opreme, tehničnih naprav za izboljševanje življenjskih razmer in splošen tehnološki napredek. Les je vse do industrijske revolucije ostajal najpomembnejši material, saj ga je človek znal uporabljati v povezavi z drugimi naravnimi gradivi kot so baker, bron, železo, v novejših obdobjih tudi proizvodi iz nafte. Kljub temu, da so les sčasoma iz našega vsakdanjega življenja močno izpodrinila druga gradiva, pa se danes vse bolj zavedamo pomena lesa za ohranjanje naše kulture in civilizacije nasploh. Les prepoznavamo kot najbolj žlahtno in za človeštvo prijazno gradivo in sopotnika pri njegovem umnem načrtovanju sonaravnega razvoja.

Edo Kozorog

Izjemna drevesa – mitska vez med preteklostjo in prihodnostjo

Drevesa so in bodo vedno imela pomembno vlogo tako v gozdu kot zunaj njega. Avtor bo v prispevku predstavil projekt Izjemna drevesa severne Primorske, ki je potekal v okviru LAS za razvoj v letu 2014. Projekt je vključeval zbiranje informacij o izjemnih drevesih, izbor najzanimivejših in dostopnih izjemnih dreves, opremo dreves z informacijskimi tablami in izdajo knjižice o izjemnih drevesih. Pri vrednotenju izjemnosti je bila upoštevana dimenzija dreves, izjemnost lege, oblike in redkost vrste (naravnih in tujerodnih) dreves, pričevalna (mitska) vrednost ter zaznani ugodni vplivi in energije dreves. Zanimiva so nekatera danes redka sadna drevesa, vaška drevesa, nekoč so bila pomembna mejna drevesa in omejki, drevesa viharniki na zgornji gozdni meji, drevesa za senco na pašnikih in drugje. Ohranjena izjemna drevesa vlivajo spoštovanje, predstavljajo vez med preteklostjo, sedanjostjo in tudi prihodnostjo ter ohranjajo podobo kulturne krajine.

Jože Prah

Izobraževalna in turistična vloga gozdov za trajnostni razvoj

Danes ljudje vse bolj iščemo privlačne, mirne in s socialnim kapitalom osveščene prostore za oddih. Gozdovi nudijo izjemen naravni in kulturni potencial, ki lahko pomeni vir za razvoj turizma, doživljanje narave in spoznavanje sebe – gozdni prostor postaja rekreacijsko in duhovno prizorišče. Simbioza z gozdom daje človeku razsežnost medgeneracijskega druženja in učenja, ki nagovarja k spoštovanju, povezovanju, prenosu znanja, ustvarjalnosti in odgovornosti. Danes ni pomembno kako hitro lahko izdelamo (in prodamo) hlod, temveč kako lahko svoje posebno drevo, gozdno stezo ali vodni izvir, vtkemo v cilje turističnih, okoljskih in drugih razvojnih programov. Gozd je ključni element trajnostnega razvoja, zato je nujno vključevanje kvalitetne interpretacije naravne in kulturne dediščine v turistične produkte, to pa pomeni ohranjanje naravnih, kulturnih in duhovnih potencialov gozda ter kakovostnega življenja prebivalcev podeželja in mest. Trajnostni razvoj, ki je edina garancija

za obstoj te in prihodnjih generacij, pa je možen le z našim razumevanjem prepletenosti, soodvisnosti ter kroženja snovi in energije v naravi.

dr. Jurij Diaci

Sonaravno gojenje gozdov: novodobno gibanje ali nujnost?

Sonaravno gojenje gozdov se je razvilo v različnih delih Evrope kot odziv na opustošenje gozdov. Takšen način gospodarjenja omogoča hkratno uresničevanje ekoloških, socialnih in ekonomskih vlog gozda, pospešuje raznomerne mešane gozdove in omogoča prilagajanje gozdov na okoljske spremembe. Vendar v svetovnem merilu delež sonaravnega gojenja le počasi narašča, prevladuje pa golosečno in izkoriščevalsko gospodarjenje. V prispevku bomo analizirali trende gozdnatosti in gospodarjenja z gozdovi v različnih merilih ter predstavili ekološke in ekonomske temelje, razvojne ovire in priložnosti sonaravnega gojenja gozdov. V zaključku bo avtor izpostavil tuje in domače primere dobrih praks in načine prilagajanja gospodarjenja za gozdove prihodnosti. Med domačimi zgledi zagotovo izstopa Pahernikova ustanova, ki se zavzema za sonaravno gospodarjenje z gozdovi s spodbujanjem mladih k študiju gozdarstva ter podpiranjem raziskovalne dejavnosti.